

Kitap Değerlendirmesi

Mahmut Mutman,
The Politics of Writing Islam: Voicing Difference,
Bloomsbury Academic/Continuum,
New York ve Londra: 2014.

Mehmet Murat Şahin*

Mahmut Mutman'ın kitabı *The Politics of Writing Islam: Voicing Difference* (İslam'ı Yazmanın Politikası: Farkı Seslendirmek) postkolonyal literatüre bir katkı niteliğinde bir çalışmadır. Fransız yüksek kuramıyla Üçüncü Dünya aydınlarının buluşmasının ürünü olan postkolonyalizme Türkiye'de artan bir ilgi var. Mutman'ın kitabı bu anlamda Türkiye'den bu literatüre yapılan sayılı katkılardan biridir (Mutman'ın önceki çalışmaları ve Meyda Yeğenoğlu'nun *Sömürge Fantezileri* kitabını bu bağlamda anmak gerekir). Gayatri Spivak, Edward Said ve Homi Bhabha gibi isimlerin Fransız post-yapısalcılığının (bilhassa Jacques Derrida, Michel Foucault ve Jacques Lacan) dilini sömürge söylemlerinin öznellik-bilgi-iktidar odaklı okunmasında seferber ettiğini söyleyebiliriz. Mutman'ın kitabı, bu sınırlı ve sınırlayıcı tanımıyla postkolonyal literatürün iyi bir örneğidir.

Kitap, problematik ve tematik olarak Batı'nın İslam hakkındaki bilme, yazma ve temsil etme biçimlerini ele alan yazılardan oluş-

* Arş. Gör., Sakarya Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, (mmsahin@sakarya.edu.tr)

maktadır. Postkolonyal literatürde çokça karşılaştığımız başlıca terimler (sadece kitabın başlığına bakıldığında bile görülebileceği üzere) adeta resm-i geçit yapar. Kitabın başlıca amacı, İslam hakkındaki bir takım metinlerle “eleştirel angajman”lara girmektir. Bu eleştirel okumalar, “yapıbozumsal olarak esinlenmiştir, İslam’ı bilme, temsil etme, eleştirme veya özgürleştirmeye dair etik ve siyasi olduğu kadar teorik ve metodolojik ilgilerle” yol alır. Etnografiden edebiyata, alan çalışmalarından psikanalize farklı metinleri tartışır.

Kitap, giriş ve sonuç bölümü hariç üç kısma ayrılmıştır. İlk kısım Etnografiler: Kültürü Yazmak, üç bölümden oluşur. Kitabın ilk bölümü, postmodern antropolojinin kurucu metinlerinden biri kabul edilen *Writing Culture*’ın ve James Clifford’ın başlıca metinlerini tartışır. Bu bölümde, “imaj ve enformasyon savaşında bastırılan ya da engellenen ötekinin sesi”ni duymaya yönelik güçlü arzunun hakim olduğu etnografik paradigmanın bir okuması sunulur. Mutman, bir dönem özgürleştirici olarak görülen bu paradigmanın, belli antropolojik kabulleri koruduğunu ve farkın temellük edilmesi tehlikesiyle karşı karşıya olduğunu yeterince teslim edilmediğini savunur. Clifford’ın postmodern etnografi metinleri üzerinden, kültürel bilgi, yazma ve çoğulluk gibi kavramlarını inceler ve bu yeni kavramlar kümesinin daha eski bir sorunsal üzerinden işlemselleştirildiğini saptar.

İkinci bölümde, Kuzey Amerika merkezli İslam çalışmalarında önem arzeden Mehdi Abedi ve Michael Fischer’ın postmodern etnografi, İslam antropolojisi ve İran çalışmalarında klasikleşmiş olan *Debating Muslims* kitabını ele alır. Clifford’ın metinlerinde olduğu gibi bu kitapta da, yazarlarının temel etik kaygısı Müslümanların insani seslerinin duyulmasını sağlamaktır. Bunu yapmak için, çalışmaları yüz yüze etkileşim ve dialog kavramlarında temellenir. Buna niyete rağmen, Mutman’a göre kitapta etnografik ses baskın hale gelir, etik bir açılım sağlaması beklenen dialog ise epistemolojik olarak araştırmacıların bilgisini yetkilendirme işlevi görür. Abedi ve Fischer’ın Kur’an, hadis ya da Humeyni’nin konuşmalarını yorumlama biçimleri tartışmaya açmaktan ziyade, meşrulaştırmaya yönelir; dildeki farklılığın üretimi süreçleri niha-

yetinde dini “dilin estetikleştirilmesi” ve “kimliğin mucizevileştirilmesi” getirir.

Üçüncü bölümde Pierre Bourdieu’nun Cezayir üzerine erken dönem etnografileri ele alınır. Clifford ya da Abedi-Fischer ile karşılaştırıldığında daha konvansiyonel antropolojik çalışmalar olarak görülebilecek bu Bourdieu etnografisi, nihai anlamda Avrupa-merkezci sorunsal içinde çalışır. Ancak Bourdieu’nun yazım politikası, İslam’a dair bir önyargıya değil, İslam’ın ismini yazmamaya bağlanır. Cezayir çalışmalarını ilginç hale getiren, antropoloğun “yerlinin karmaşık, bedenlenmiş ve değişim içindeki gündelik dünyasını indirgeme”ye dönük baskın ayartıya direnmesidir. Son kertede Bourdieu etnografisi, “yerli ile kurduğu yakınlığı, kendisinin Avrupalı kökenlerine narsisistik bağlanmaya dönüştürme riski”ni göze alan bir bilimselciliktir.

İkinci kısım, Literatürler: Kültürü Geçmek; iki bölümden oluşur. Dördüncü bölümde T. E. Lawrence’ın anlatısal metinleri ve beşinci bölümde Isabelle Eberhardt’ın metinleri tartışılır. Bu iki bölümdeki başlıca amaç; arzu, göçebelik gibi bir takım kuramsal kavramları edebi metinlerle tartışmaktır.

Son kısım ise Psikanalizler: Ötekinin Sesi başlığını taşır. Bu kısımdaki altıncı bölümde, İslami söylemdeki cinsiyet sorunu Fethi Benslama’nın psikanalitik metinleri ve yedinci bölümde Abdelkebir Khatibi ve Assia Djebar’ın edebi metinleri Gayatri Spivak’ın rehberliğinde okunur. Benslama’nın psikanalizi kullanım şekli, son derece tehlikeli bir şekilde özcüdür. İslam’ı tarihinden soyutlar ve bugününe dair yargıda bulunur. Bu şekilde, Benslama aynı “İslamcı” hareketi tersinden tekrarlamakla kalmaz, otoriter sekülerizmin oldupu kadar küresel politik ekonomonin başarısızlık ve krizinin üstünü örter. Khatibi’nin “İslam’ın tekilliğini Hz. Peygamber’in kendi imzasından feragat etmesi”nde gören yorumunu, Kur’an’ın ilk emri olan “İkra” ve İslami gelenekteki “kıraat” pratiğiyle birlikte okumaya çalışır. Buna göre, Khatibi’nin “kayıp kitap” ya da Spivak’ın “şifrelenmiş imza” olarak tanımladığı durumun, kıraattaki dili huzursuz eden ve aksatan tekinsiz bir tarih olarak okunması gerektiğini savunur.

Postkolonyal eleştiri ve kuram, dilinin aşırı karmaşıklığı nedeniyle anlaşılması bilhassa zordur. Bu zorluk, eleştirel ilişkiye açtığı metinlerin tekil zorlukları eklendiğinde katmerleşir. Bu sebeple, Mutman'ın kitabı; özellikle sosyolog ve antropologların aşına olduğu ve bu yüzden ilgilerini çekebilecek birinci kısımdaki okumaları ve son dönemlerde büyüyen psikanaliz ve cinsiyet meselesi üzerinden yapılan İslam tartışmalarına son kısımda getirdiği yeni yorumlar ile postkolonyal literatüre daha kolay aşına olmasını sağlayabilir.